

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО КОНТРОЛЮ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. Важливою складовою діяльності викладача є розроблення викладачами системи контролю та коригування у межах викладання окремої теми, модуля чи курсу загалом. Встановлення викладачами зворотного зв'язку про перебіг і результати навчання, що втілюється у функції контролю, є запорукою якісного управління навчанням у вищій школі. Контроль дає змогу визначити не лише досягнення тих, хто навчається, а й виявити причини невдач і помилок. Результати контролю можуть бути покладені як у майбутні дії самого студента щодо вдосконалення вивчення матеріалу дисципліни, так і викладача щодо поліпшення процесу викладання та контролю знань. Оперативний зворотний зв'язок полегшує коригування діяльності викладачів і студентів і сприяє своєчасному вжиттю заходів, які надають педагогічній взаємодії необхідної гнучкості. Отже, існує потреба у вивченні умов підвищення ефективності контролю навчальної діяльності студентів.

Аналіз останніх досліджень. Проблема сучасного контролю у професійній підготовці майбутніх фахівців присвячені роботи М. В. Артюшиної, Є. В. Заїки, В. М. Манька, Ю. О. Матвієнко, М. І. Радченко, Л. В. Янчарської та ін. Узагальнюючи результати останніх досліджень, можна визначити такі основні напрями в розгляді цієї проблеми: розвиток нетрадиційних форм контролю, його технологізація в умовах кредитно-модульної системи, індивідуалізація та диференціація контролю, формування в студентів вмінь самоконтролю. Разом з цим питання вивчення контролю в контексті розвитку особистості студента, з позицій самоуправління та спільної діяльності потребують спеціальних досліджень.

Мета статті – визначити та охарактеризувати чинники

рефлексивного контролю навчальної діяльності студентів.

Контроль забезпечує зворотний зв'язок, повідомляє про відповідність отриманих результатів навчання поставленим цілям. За результатами контролю має здійснюватися їхнє коригування, яке розуміють не лише як виправлення помилок, а й як творчий пошук оптимальних шляхів розв'язання поставлених завдань та підготовку до подальшої діяльності. Оскільки контроль та коригування щільно пов'язані між собою, їх нерідко розглядають разом, поєднують чи включають одну функцію до складу іншої.

Так, найчастіше виокремлюють стимуляційну та коригувальну функції контролю, але увагу зазвичай акцентують на першій, про що свідчить розроблена система зовнішніх умов контролю: атестації, колоквиуми, заліки. Коригувальна функція є не менш важливою, оскільки спрямована на зміни в досвіді студентів, поліпшення способів дій. Цю функцію ще називають навчальною. Визначають також контролювальну (зворотний зв'язок і врахування результатів), розвивальну та виховну функції контролю.

Відповідно до функцій можна виокремити і різноаспектні цілі контролю („врахувати результати”, „стимулювати”, „вдосконалити” тощо). Цілі, своєю чергою, визначають зміст контролю, його види. Найчастіше в навчальній діяльності застосовують два види контролю: за процесом та за результатом. Контроль за процесом передбачає увагу викладача до кожного кроку студента. Такий контроль, як правило, застосовується в алгоритмічній діяльності. Скажімо, в кібернетиці загально визнано, що чим частішим є контроль за процесом, тим ефективнішим є управління системою. Але спроби механічно перенести це положення на навчальний процес не мали успіху. Контроль за результатом передбачає свободу студента у здійсненні процесу діяльності, але вимагає від нього вчасно представити результат. Предметом контролю виступають характеристики результату (обсяг, ступінь правильності, міра трудомісткості). Такий

контроль діє за принципом чорної скриньки, тобто ми не знаємо, що відбувалося під час виконання завдань, не можемо визначити причин помилок. На думку Є. В. Заїки, оптимальним, зокрема для самостійної роботи студентів, є рефлексивний контроль, який втілює найкращі характеристики розглянутих вище видів [2]. Означений контроль спроможний подолати такий основний недолік контрольно-оцінної діяльності, як недостатній зв'язок з навчальним процесом, коли наявні види та форми зовнішнього контролю не дають можливості адекватно визначити кількість та якість засвоєного матеріалу. Отже, для управління навчальним процесом бажано спиратися не тільки на результати зовнішнього, а й внутрішнього контролю.

Для ефективної реалізації рефлексивного контролю необхідно враховувати такі загальні принципи оцінювання:

- важливість – оцінювання тільки найважливіших очікуваних результатів;
- об'єктивність – оцінка є об'єктивною тільки тоді, коли ґрунтується на конкретних критеріях;
- відкритість – слухачі від початку знають, що буде оцінюватись та за якими критеріями;
- простота – форми оцінювання мають бути простими й зручними у застосуванні.

У реалізації рефлексивного контролю ефективним є застосування рейтингової системи контролю навчальної успішності, що дозволяє враховувати різні види навчальної діяльності та диференціювати оцінювання відповідно до різних рівнів засвоєння.

Рефлексивний контроль спрямований на структуру діяльності самого студента, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Якщо готову відповідь можна запитати у товариша або переписати результати, то схарактеризувати способи діяльності, описати свій досвід при досягненні результатів, якщо

не виконував роботи, неможливо. Рефлексивний контроль здійснюється у формі діалогу, обміну думками між студентом та викладачем. З психологічної точки зору такий контроль сприяє розвитку особистості, оскільки в процесі самоспостереження розвивається самосвідомість. Усе сказане доводить важливість проектування взаємодії між викладачами та студентами в процесі контролю, яка здійснюється в перебігу комунікації, що може відбуватися як в усній, так і в письмовій формі. Деякі викладачі роблять письмовий коментар прямо у роботах чи зошитах студентів. Такі особисті звернення мають високу ефективність, бо студенти відчувають, що викладачі до них небайдужі.

Формулюючи вимоги до контролю, треба пам'ятати, що він створює стресову ситуацію, тож головна вимога – зробити контроль творчим, доцільним. Загальними вимогами до контролю є системність, систематичність, професійна спрямованість, дотримання вимог щодо валідності та надійності. Зазначимо, що саме рефлексивний контроль не справляє психотравмувального впливу на студентів, стимулює й активізує пізнавальну діяльність, долає відокремлення контролю від управління навчанням, дає можливість спиратися на результати контрольної діяльності під час організації навчального процесу. Узагальнюючи результати багатьох досліджень та практичного досвіду, можна сформулювати такі важливі чинники рефлексивного контролю навчання, які викладачам слід враховувати:

1. Спільне розроблення викладачами та студентами системи контролю (відбір критеріїв оцінювання, моделювання кінцевого результату, встановлення терміну виконання тощо).

2. Систематичне консультування студентів.

3. Залучення студентів до перевірки робіт.

4. Обговорення й аналіз результатів навчання в навчальній групі.

Традиційно ми розглядаємо контроль за діяльністю студентів. Розглядаючи контроль з позицій теорії управління, треба зазначити, що він

має бути спрямований і на діяльність студентів, і на діяльність викладачів, і на процес їхньої взаємодії. Отже, існує проблема самоконтролю викладачів у процесі проектування навчання, зокрема це стосується ефективності планування, застосованих засобів організації, шляхів перевірки. Самоконтроль викладача передбачає проведення певних досліджень щодо результатів навчання: анкетування студентів, порівняльний аналіз результативності.

Викладачу важливо враховувати, що поняття результативності навчальної діяльності у сучасній педагогічній науці суттєво поширилось: під нею розуміють не лише ступінь досягання цілей, а й цінність отриманого результату, його позитивність у порівнянні з попередніми результатами або з результатами аналогічної діяльності, досягнутими іншим способом. В останні роки не тільки уточнюються критерії вимірювання навчальної успішності як когнітивного аспекту результативності навчання (знання, уміння, навички), але й усе більше використовуються різноманітні критерії, що визначають афективні аспекти результативності (ставлення до навчання, задоволеність, мотивація).

До показників результативності навчання у вищому закладі освіти також відносять певні риси особистості. Серед них провідне місце займає активність, оскільки вона забезпечує досягання однієї з головних цілей навчання, що полягає у переводі тих, хто навчається, з об'єктів до суб'єктів управління іншими людьми та собою. Активність втілюється в ініціативному, самостійному, творчому ставленні до зовнішньої дійсності, інших людей та до самого себе. При такому підході професійна спрямованість, навчальна мотивація, пізнавальні інтереси складають внутрішню сторону активності, а певні характеристики діяльності (швидкість, напруженість, тривалість, обсяг дій, що здійснюються) – процесуальну, зовнішню сторону активності.

Особливими формами прояву активності як суб'єктної характеристики можна вважати також самостійність та творчість. Якщо

самостійність характеризує активність людини з точки зору його відносної незалежності від зовнішнього оточення, то творчість характеризує активність людини з точки зору її можливостей до перетворення оточення чи себе самого з метою ефективної взаємодії із зовнішнім світом. Вищим модусом активності та самостійності людини вважається її саморегуляція, самоуправління, при якому активність суб'єкта, його актуальні і потенційні можливості реалізуються не лише в організації та перетворенні середовища, але в організації й управлінні власними діями та поведінкою.

Самоконтроль студентів як важлива складова контролю, передбачає саморегуляцію в процесі навчання, рефлексію щодо своєї діяльності, самооцінку способів виконання та отриманих результатів. Тому в процесі проектування навчання потребують вирішення питання залучення студентів до всіх етапів управління навчанням, делегування їм повноважень, що традиційно були прерогативою лише викладачів. Зокрема це стосується контролю.

У процесі навчання студентів факультету підготовки офіцерів запасу Національного авіаційного університету (4 курс) була застосована методика самоперевірки студентами завдань, що виконуються самостійно. Треба зазначити, що самоперевірка передбачає наявність чітких критеріїв, надання певного еталона отриманого продукту, зіставлення результатів самостійної роботи в групі. Для здійснення самоперевірки та самооцінювання потрібні як інструкції та пояснення з боку викладача, так і наявність образу результату в студентів. Процес підготовки студентів до самоконтролю є поступовим і потребує дотримання принципів „від простого до складного”, „від часткового до цілого”.

Питання щодо делегування студентам своїх повноважень у сфері контролю може викликати цілу низку питань у викладачів, наприклад, „чи здатні студенти оцінити себе об'єктивно?”, „наскільки слід враховувати оцінку студентів у загальному рейтингу їхньої навчальної успішності при вивченні курсу?”, „чи не будуть студенти зловживати довірою?”.

Результати порівняння самооцінок студентів з оцінками тих самих робіт викладачами свідчать, що студентів, схильних до заниження оцінок, значно більше, ніж тих, хто завищує оцінки. Важливо також наголосити, що здатність студентів до самоконтролю залежить від року навчання (на старших курсах ефективність самоконтролю вища), від певних індивідуально-психологічних особливостей студентів та соціально-психологічних властивостей навчальних груп. Дані анкетних опитувань показують, що при залученні студентів до контролю й оцінювання та при врахуванні їхніх самооцінок викладачем у загальному рейтингу збільшуються такі показники результативності самостійної роботи, як ставлення студентів до самостійної навчальної діяльності та їхнє задоволення від цієї діяльності.

Контроль, як відомо, має дві складові: зовнішню та внутрішню. Зовнішня пов'язана з педагогічним управлінням з боку викладача, а внутрішня є виявом самоуправління студентів. Питання співвідношення цих складових залежить від конкретної педагогічної ситуації. Але можна стверджувати, що самоуправління взагалі та самоконтроль зокрема забезпечують реалізацію цілей вищої школи щодо підготовки ініціативних, активних, відповідальних і творчих фахівців.

Висновки. Отже, у контексті розвитку суб'єктності студентів особливого значення набуває рефлексивний контроль, що спрямований на структуру діяльності самого студента, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Рефлексивний контроль забезпечується залученням студентів до всіх етапів управління навчанням, делегуванням їм повноважень, систематичним консультуванням та аналізом результатів навчання в навчальній групі. Дані проведеного дослідження свідчать про те, що при залученні студентів до контролю й оцінювання та при врахуванні їхніх самооцінок викладачем у загальному рейтингу результативність навчання підвищується.

У подальших дослідженнях планується вивчення форм, методів, критеріїв та показників рефлексивного контролю навчання студентів.

Література

1. Артюшина М. В. Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: монографія / М. В. Артюшина. – К. : КНЕУ, 2009. – 271, [1] с.
2. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе / Е. В. Заика // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №6. – С. 21–32.
3. Манько В. М. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників / В. М. Манько // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти. Професійна педагогіка. – К. : Вид-во ІПТО України, 2013. – Вип. 5. – С. 25–32.
4. Матвієнко Ю.О. Самоконтроль як складова розвитку особистості студента / Ю. О. Матвієнко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2007. - № 3. Ч. 2. – с.157-160.
5. Левитес Д. Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д. Г. Левитес. – М. : Издательство московского психолого-социального института ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 320 с.
6. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / [Г. М. Романова, В. Артюшина, Л. М. Журавська, Л. А. Колесніченко та ін.] ; за заг. ред. М. В. Артюшиної. – К. : КНЕУ, 2008. – 336 с.
7. Сериков В. В. Личностный подход в обучении : от концепции к технологии / В. В. Сериков // Проблемы обновления содержания общего образования. – Ростов-на-Дону, 1992. – 153 с.

У статті обґрунтовано важливість рефлексивного контролю в навчанні, який спрямований на структуру діяльності самого студента,

ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності і за своєю сутністю є самоконтролем. Визначено й охарактеризовано такі чинники рефлексивного контролю: спільне розроблення викладачами та студентами системи контролю, систематичне консультування студентів, залучення студентів до перевірки робіт, обговорення й аналіз результатів навчання в навчальній групі.

Ключові слова: рефлексивний контроль, викладач, студент, результативність.

В статті обоснована важність рефлексивного контролю в обученні, которое направлено на структуру деятельности самого студента, базируется на его внимании к личностным способам деятельности и по своей сути является самоконтролем. Определены и охарактеризованы такие условия рефлексивного контроля: совместная разработка преподавателями и студентами системы контроля, систематичное консультирование студентов, привлечение студентов к проверке работ, обсуждение и анализ результатов обучения в учебной группе.

Ключевые слова: рефлексивный контроль, преподаватель, студент, результативность.

The article proves the importance of reflexive control training, which aims to structure the activities of the student based on his attention to own ways of activity and is inherently self-control. Are determined and characterized by factors such reflexive control: joint development of teachers and students of the control system, the systematic consultation of students, attraction of students to review the works, discussion and analysis of results of training in a training group.

Keywords: reflexive control, teacher, student, effectiveness.